

FILOSOFIE CAFÉ LOCHEM

PROF. DR. JOACHIM DUYNDAM OVER RENÉ GIRARD,
MIMESIS EN HET VERBAND MET DE ZONDEBOKMECHANISMEN.

René Girard (1923) is niet een denker waar je vrolijk van wordt. In zijn mensbeeld staan rivaliteit, crisis en geweld centraal. En wat erger is: volgens Girard is dit geweld onvermijdelijk. Het uitgangspunt van Girard is *mimesis*, wat o.a. imitatie en navolging betekent, maar ook verbeelding en uitvoering (zoals in de kunst en in het theater). Bij Girard verwijst *mimesis* naar het gegeven dat mensen worden gedreven door mimetische interesse: iets wordt interessant, aantrekkelijk, begerlijk omdat anderen dat vinden.

In wat wij begeren zijn wij niet authentiek, zoals wij zelf vaak menen, maar bootsen wij elkaar onvermijdelijk na. Je begeert een bepaalde auto, een neuscorrectie, een groot tv scherm, een vakantiebestemming, een interessante mening, een *life style*, of wat dan ook, omdat de burens, je vrienden, je collega's, of tv *celebrities* hetzelfde begeren, al was het maar door zich er de trotste bezitter van te tonen. Dit mechanisme vormt een aannemelijke verklaring voor verschijnselen als mode, hypes, massatoerisme, reclame en zelfs economische schaarste. Als mensen elkaar onontkoombaar nabootsen in hun behoeften, dan jagen we steeds dezelfde dingen na en zal er dus altijd een tekort zijn, hoeveel er ook is, aldus Girard. Mimetische begeerte ligt volgens hem ten grondslag aan de markteconomieën, niet alleen van de goederenmarkt maar ook van de banenmarkt, de relatemarkt, de vrijetijdsmarkt, enzovoort. Omdat het mimetische mechanisme per definitie tot schaarste leidt, is het inherent conflictueus en bedreigend voor de stabiliteit van een samenleving.

Op dit punt ontdekte Girard dat *mimesis* verbonden is met zondebokmechanismen. De zondebok treedt op, aldus Girard, als de 'oorlog van allen tegen allen' (op de markten) omslaat in een 'oorlog van allen tegen één'. Omdat het mimetisch mechanisme meestal verborgen werkt, bijvoorbeeld achter een ideologie van authenticiteit, kan het gebeuren dat één de schuld krijgt van het conflict, en dat deze als zondebok wordt uitgestoten (of in primitievere culturele omstandigheden: gedood). Als het conflict daarna - en volgens Girard: daardoor! - is verzoend, wordt de zondebok niet zelden naderhand op een voetstuk gezet, verheerlijkt of zelfs vergoddelijkt. Het is immers dankzij de zondebok dat het conflict is opgelost, ook al is het maar tijdelijk, totdat nieuwe mimetische conflicten ontstaan. Bovendien wordt door de ophemeling het schuldgevoel van de achterblijvers over de uitdrijving gedelgd.

Hebben *mimesis* en het daarmee verbonden zondebok-mechanisme het laatste woord over de mens? Zijn mensen, met andere woorden, onontkoombaar overgeleverd aan de mechanismen van *mimesis* en zondebok? Nee. Girard heeft zijn theorieën van de mimetische begeerte en de zondebok hoofdzakelijk op basis van literatuurstudie geconstrueerd: studie van grote romans (Cervantes, Dostojewski, Proust, Stendhal e.a.), van klassieke Griekse en Romeinse mythes en legendes, en van verhalen uit de Bijbel. Met name in de laatste ontwaart hij ontmaskerende tegenkrachten. In levensbeschouwelijke morele perspectieven ziet hij mogelijkheden om met onze mimetische natuur vreedzaam te leven. In zijn recente oratie *De liefde van Alcestis* verkent Joachim Duyndam de mogelijkheid van hermeneutisch antwoorden op mimetische druk. Evenals Girard vertrekt hij vanuit een relationeel mensbeeld, maar anders dan Girard ziet hij juist hierin de mogelijkheid van een relationele autonomie ten opzichte van de mimetische heteronomie van kudgedrag en groepsdruk.

*Joachim Duyndam is Socrates hoogleraar Wijsbegeerte
aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht.*

Tijd: vrijdag 27 september 2013, aanvang 20 uur

Plaats: Café-restaurant Scholten, Bierstraat, Lochem

Entree: € 10, -Kaarten: vanaf 14 september bij Boekhandel Lovink, Markt te Lochem